

ARKPRIJS VAN
HET VRIJE WOORD

2006

MARLEEN
TEMMERMAN

Marleen Temmerman

Vroedschap en Onverzettelijkheid

56ste Arkprijs van het Vrije Woord

Redactie Lukas De Vos

Antwerpen
De Vrienden van de Zwarte Panter
2006

Uit de beschouwingen van de Arkprijsjury

De 56ste Arkprijs van het Vrije Woord is toegekend aan de Gentse hoogleraar en verloskundige Marleen Temmerman. Zij krijgt de onderscheiding om haar konsekvente inzet voor de zwakkeren in de samenleving. Opvallend zijn haar jarenlange inzet voor aidspatiënten in Kenia, haar engagement in de Wereldgezondheidsorganisatie die een beroep doet op haar internationale onderzoekseenheid, haar politiek-maatschappelijke bijdrage in haar plaatselijke omgeving van Lokeren, en vooral haar niet aflatende aandacht voor jongeren, in het bijzonder voor tienermeisjes.

*Haar begrip voor en hulp bij ongewenste zwangerschappen heeft ze neergelegd in het boek *Onrust in de Onderbuik* (Leuven, Van Halewyck 2004). 'Bevallen is geen ziekte' is haar leidraad. Iedereen moet op zijn eigen terrein de verantwoordelijkheid opnemen die de omstandigheden vereisen. Verantwoordelijkheid is de grondslag van de verdraagzame samenleving.*

Die verantwoordelijkheid trekt Temmerman ook door in de zorgverlening. Die is goed, maar alles kan nog beter in Vlaanderen, schrijft ze: 'Door een betere organisatie van de gezondheidszorg, meer inspraak van de vrouw en haar partner, en een betere kommunitatie en duidelijke informatie. Duidelijke en begrijpelijke informatie is van kapitaal belang.'

Marleen Temmerman profileert zich in haar vele activiteiten als een vanzelfsprekende feministe, die wars is van slogans, maar des te meer op rationele en onbaatzuchtige manier werkt aan een betere, begripsvoller en gelijkere samenleving. Voor de tweede keer op rij al bekroont het Arkkomitee een vooraanstaande wetenschapper, na Christine Van Broeckhoven vorig jaar.

DE EER VAN HET TAFELKLEED
RAYMOND DETREZ

Dames en Heren,
Beste Mevrouw Temmerman,

Dit jaar wordt de Arkprijs van het Vrije Woord voor de 56ste keer uitgereikt.

Uitgereikt is zoals velen onder u weten een groot woord, want de laureaat ontvangt helemaal niets – hoogstens een ruiker bloemen, maar niet één eurocent. Na de plechtigheid is er een diner met de leden van het Arkcomité, maar dat is misschien een groter genoegen voor de leden van het comité dan voor de laureaat zelf. Het enige blijvende wat de bekroning nalaat is de naam van de laureaat gegrift in de sokkel van de Ark en een boekje waarin de laudatio staat afgedrukt. Wil de laureaat na de drukte van de plechtigheid die sokkel nog eens rustig bekijken om na te genieten van de triomf, dan moet hij of zij naar Antwerpen afreizen om daar in het Letterenhuis, na aanschaf van een ticket, de Ark van het Vrije Woord in ogeschouw te nemen, want dáár – en niet op de schoorsteenmantel van de laureaat – wordt het kunstwerk tentoongesteld.

Desondanks blijven jaar na jaar de laureaten van de Arkprijs van het Vrije Woord nogal opgetogen te zijn over de prijs – in die mate zelfs dat ze hun bekroning vermelden in hun cv en ongevraagd ter sprake brengen in interviews en dergelijke. Ook grote kranten en weekbladen schenken aan de bekroning veel aandacht.

Wat maakt de Arkprijs dan zo bijzonder? Laat ik proberen hier enkele factoren op te sommen.

Misschien is het de merkwaardige geschiedenis van de stichting ervan. Een bekend verhaal, maar laat ik het nog maar eens vertellen. In 1950 had een jury van vooraanstaande letterkundigen de Prijs voor Letterkunde van de Provincie Antwerpen toegekend aan Marnix Gijzen voor *Het boek van Joachim van Babylon*. Ene Eerwaarde Heer J. Baers echter, lid van de Provinciale Commissie voor Openbare Bibliotheken en Vlaamse Letterkunde, had bezwaren tegen de toekenning

omdat hij van oordeel was dat de roman ‘op ergerlijke wijze de morele gaafheid en de traditionele principes van ons volk aantastte’ en ‘aanstoot gaf aan de gevoelens van het grootste deel van de bevolking van de Provincie Antwerpen’. De Bestendige Deputatie besliste dan maar om de prijs niet aan Marnix Gijsen te geven.

Deze beslissing maakte felle reacties los – vóór en tégen. De hele polemiek is intussen vergeten, en dat is maar goed ook want de polemici gedroegen zich niet altijd even stijlvol. Een van de verdedigers van Gijsen schreef een spotdicht dat aanhief met een verwijzing naar een lichaamsdeel met een naam die rijmt op *Baers*. Maar één van de reacties tegen de beslissing van de Bestendige Commissie – een reactie die wèl stijl had – heeft, zo mogen we wel zeggen, geschiedenis gemaakt.

In 1951 besloot de redactie van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, op initiatief van Herman Teirlinck, tot de stichting van de Arkprijs van het Vrije Woord. Het was niet bepaald een reactie van *underdogs*; de zin voor decorum en dramatiek ontbrak niet. Kunstenaar Jozef Cantré vervaardigde een schrijn in zilver en email, versierd met scènes uit het scheppingsverhaal en bevattende een doosje uit fijn houtwerk, waarin de beginsverklaring van de Arkprijs als een relikwie bewaard wordt. (Die beginsverklaring was geschreven op een vel perkament, maar in de loop der jaren is dat vel door onverlaten ontvreemd en vandaag bevat de Ark nog slechts een fotokopie van de publicatie van diezelfde beginsverklaring in het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*.)

‘Wij heiligen het Vrije Woord,’ staat er te lezen. ‘Het vrije woord binnen de perken van de menselijke waardigheid en het wederkerig huldebetoen. Wij aanvaarden elke discussie, maar weren elke dwang. Wij eerbiedigen elke gezindheid, maar weigeren de aanmatiging van elke opgedrongen leer, – van elke politieke leer, elke esthetische leer, elke zedeleer. (...) Wij weten dat een echte, en oprechte kunstenaar in deze opvatting deelt. Derhalve kan de waardering die schrijvers, ook van ongelijke of tegenstrijdige meningen, elkander mede uit zelfrespect verschuldigd zijn, niet door een aanranding van laag alloodi verbroken worden. Want onder de schrijvers, die eigen schoonheid dienen, is een onberaamd verbond ontstaan, dat juist wegens zijn spontane wording vaster is dan elk berekend of geschreven overleg.’

De tekst klinkt vandaag een beetje pathetisch, maar hij was geschreven uit oprechte verontwaardiging en de prachtige formulering ‘een onberaamd verbond’ maakt veel goed. Er werd ook besloten jaarlijks een prijs toe te kennen aan mensen die ‘het vrije woord’ in de geest van de beginselverklaring gediend hadden. De Arkprijs was geboren uit protest tegen een interventie van de katholieke kerk, maar uit de beginselverklaring blijkt duidelijk dat de stichters eigenlijk vooral een lans braken voor pluralisme en dialoog. Alsof ze voelden dat interventies als die van Eerwaarde Heer Baers en zijn kerk ook konden komen van andere instanties die zich geroepen voelen om te waken over de ‘morele gaafheid’ en graag de spreekbuis zijn van ‘het grootste deel van de bevolking’. In de jaren zeventig liet de socialistische zedenmeester, minister van justitie Alfons Vranckx, een bekroond boek van Jef Geeraerts in beslag nemen, en in 2001 kreeg Gerard Reve na een tussenkomst van Bert Anciaux de Staatsprijs der Nederlandse Letteren niet van de koning, maar van de postbode. Ook al wordt de Arkprijs dikwijls geassocieerd met vrijzinnigheid (en de meeste leden van het Arkcomité hebben daar geen moeite mee), toch is dat oorspronkelijke, pluralistische engagement altijd doorslaggevend gebleven.

Uit de beginselverklaring is verder ook op te maken dat de Arkprijs oorspronkelijk een soort van literaire prijs was. Er is voortdurend sprake van schrijvers en kunstenaars. Dat is in de loop der jaren, en in het bijzonder de afgelopen vijftien jaar, heel anders geworden: ook journalisten, filosofen, theater- en filmmakers, en recentelijk wetenschapsmensen zijn met de Arkprijs van het Vrije Woord onderscheiden.

Maar opnieuw: wat maakt de Arkprijs nu zo bijzonder? Is het omdat iets van het prestige van de *founding fathers* Herman Teirlinck, Willem Elsschot, Marnix Gijsen, Maurice Gilliams en Gerard Walschap – hoewel vandaag toch, met uitzondering van Elsschot, wat belegen grootheden –, omdat hun prestige afstraalt op de laureaten? Is het omdat de laureaten zelf – mensen die in het intellectuele leven in Vlaanderen een vooraanstaande rol spelen – tot het prestige ervan bijgedragen hebben? Of zijn het de leden van het Arkcomité zelf die een of andere moreel gezag uitstralen?

Ik denk inderdaad dat de uitstraling van het Arkcomité er voor veel tussen zit, al is wát dat comité uitstraalt wellicht niet precies moreel gezag. De jaren zestig, toen het Arkcomité zich de rol aanmatigde van een soort van ‘canoniserende’ instelling (ik ontleen de term aan één van de toenmalige contestanten van de prijs), vormden een dieptepunt in de geschiedenis van de Arkprijs. Twee laureaten weigerden toen trouwens de prijs. De ene was Willy Roggeman, maar die kreeg hem toch, tegen zijn zin: zijn naam stond al in de sokkel gegrift en er was geen weg terug meer. De andere was Gust Gils; de weigering van deze principiële dwarsligger had een teken aan de wand moeten zijn, dat het met de Arkprijs toen de verkeerde kant opging. In het begin van de jaren tachtig, toen de Arkprijs een eigen leven ging leiden na het verscheiden van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, kwam het weer goed en kreeg het Arkcomité het aura van een bezonnen en degelijk non-conformisme.

Vandaag horen we soms heel andere kritische geluiden ten aanzien van het Arkcomité: de laureaat zou verkozen worden aan de hoek van een cafétafel en het comité zou niets of niemand meer voorstellen.

Deze kritiek is (bijna) terecht; alleen beschouwen we hem niet als kritiek, maar als een aanwijzing dat we goed bezig zijn. Het Arkcomité vergadert níét in een café (hoewel stichter Herman Teirlinck daar vermoedelijk geen bezwaar zou tegen hebben), maar aan een lange tafel in één van de ruimten van galerie *De Zwarte Panter* in Antwerpen. Wel serveert onze gastheer Adriaan Raemdonck voortreffelijke wijnen en is de sfeer bijwijle zonder meer uitgelaten. Er wordt wat afgelachen om sommige mogelijke laureaten, maar evengoed wordt er lang en fel gedebatteerd. Nooit in de 56-jarige geschiedenis van de Arkprijs is er genotuleerd of zijn er verslagen gemaakt, en daar zijn we fier op. De juryleden maken notities op het bruine papieren tafelkleed en mocht het Letterenhuis geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van de Arkprijs, dan zou het die tafelkleden, met de wijnvlekken, in het archief moeten bewaren.

Staat het Arkcomité nergens meer voor? Inderdaad, het staat enkel en alleen nog voor het Arkcomité en ook daar zijn we fier op. Er zit niet een of andere organisatie achter, laat staan boven ons, van

welke organisaties de leden zelf verder ook lid zijn. Het Arkcomité heeft in zijn 56-jarige geschiedenis nooit één frank of eurocent officiële subsidie gekregen noch gevraagd, al is er in de loop der jaren wel een aantal sponsors geweest dank zij wier gulheid wij aan de uitreiking het gepaste decorum konden geven. Er bestaan geen criteria op basis waarvan de leden geselecteerd worden. Wie bekend staat als iemand die ‘het vrije woord’ een warm hart toedraagt en naar het gevoel van het comité een nuttige inbreng kan hebben in de beraadslagingen, komt in aanmerking. Eigenlijk zijn dat altijd tweederangsfiguren, want het comité past wel op mensen lid te maken die zelf misschien ooit voor de prijs in aanmerking zouden komen. (Een uitzondering vormen de laureaten die naderhand in het comité zijn opgenomen.) Kortom, als u nog nooit gevraagd ben om lid te worden van het Arkcomité, dan betekent dit dat u niet in de smaak valt bij het comité, of dat u een van de volgende jaren misschien zelf wel bekroond wordt.

Wat betekent hier ‘het vrije woord’? Wij weten het, het wordt hier bijna jaarlijks herhaald: vandaag komt in dit land niemand nog op de brandstapel voor een afwijkende mening. Onze laureaten zijn geen helden of martelaars in de traditionele zin van het woord. Het zijn, zoals het ergens heet, ‘dwarssluggers, eigenzinnig mensen, consequente voorvechters van een open en kritiseerbaar debat.’ Het zijn hoe langer hoe vaker mensen die toegewijd hun vak uitoefenen en vanuit hun artistieke of wetenschappelijke competentie durven ingaan tegen algemeen gangbare opvattingen met de wellicht wat naïeve, maar altijd lovenswaardige bedoeling de wereld te verbeteren. En dat hoeft niet *per se* met opzienbarende daden gepaard te gaan. Het Arkcomité heeft in zijn meer dan een halve eeuw oude geschiedenis nooit de prijs gegeven aan mensen die het vrije woord gebruikten – of misbruikten – om andersdenkenden te schoffen en individueel of collectief te stigmatiseren. ‘Het vrije woord binnen de perken van de menselijke waardigheid,’ luidt het in de beginselverklaring. Het Arkcomité is 56 en op die leeftijd ga je, hoe anarchistisch je verder ook bent, ouderwets fatsoen weer op prijs stellen. Dat is ook een van de vele dingen die onze betreunde vorige voorzitter Michel Oukhow ons bijgebracht heeft.

Wat maakt de Arkprijs zo bijzonder, vroegen wij ons af. Zegt u zelf, dames en heren, wie zou niet graag een prijs krijgen die vrijheidsliefde, sociaal engagement, deskundigheid en talent bekroont en die uitgereikt wordt door een volkomen onafhankelijk, om niet te zeggen losgeslagen comité dat enkel bewogen wordt zijn oprechte waardering voor al deze eigenschappen en, ten aanzien van de laureaat, door onbaatzuchtige bewondering? Ook dit jaar weer heeft het Arkcomité – op de u thans bekende wijze – vergaderd en een laureaat van de Arkprijs 2006 gekozen. Ik hoop dat de laureaat de vergadertechniek van het Arkcomité niet al te onbehoorlijk vindt, want haar naam staat al in de sokkel gegrift; er is geen weg meer terug. De laureaat is hoogleraar, gynaecologe en publiciste Leen Temmerman die de prijs krijgt om haar inzet voor aidspatiënten in Kenia, haar engagement in de Wereldgezondheidsorganisatie, haar niet aflatende aandacht voor de problemen van tienermeisjes bij ongewenste zwangerschappen en in het bijzonder voor haar pleidooi – in haar boeken *Onrust in de Onderbuik* en *Bevallen is geen ziekte* – voor de verantwoordelijkheid die ieder van ons op zijn of haar terrein naargelang van de omstandigheden moet opnemen.

DE VERLOSSING

LUKAS DE VOS

In 1900 verscheen bij boekhandel Vuylsteke in Gent de vijfde jaargang van het *Tijdschrift van het Willems-Fonds*. Het droeg als ondertitel, zoals toen gangbaar: ‘Gewijd aan Letteren, Kunsten en Wetenschappen’. Vier jaar vroeger zag de tweede reeks van *Van Nu en Straks* het levenslicht. August Vermeylen legde toen al de grondslag voor wat zijn leerling Herman Teirlinck, de redactie van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift* na de Tweede Wereldoorlog, en het Arkkomitee tot vandaag als leidraad zouden nemen: universalisme, verdraagzaamheid, rechtlijnigheid. De Arkprijs van het Vrije Woord geeft daar meer dan ooit gestalte aan.

Want wat schreef Vermeylen? ‘Van begin af was onze beweging niet alleen een streven naar zuivere literatuur, maar ook een algemeene beweging die ook een ethischen kant had (...) Nieuwere literatuur moest als het ware komen uit een hernieuwing van het leven zelf. Wij trachtten onze denkbeelden te verbreden, wij trachtten ruimte om ons heen te maken, onze blikken vrij te maken naar alle zijden’. De motivering voor die houding was bewust maatschappelijk: ‘Ons literair streven ging samen met een sociaal streven (...) Onszelven vrijmaken, dat wilden we in de eerste plaats, en door vrijheidsgeest anderen wakker schudden en zoo tot zelfdenken brengen. Sommige onzer gevoelens hadden in de anarchistische literatuur reeds een vorm gekregen, en we grepen dus tijdelijk naar die denkbeelden.’

Ik haal deze gedachten graag aan omdat ik kort na de bekendmaking van de laureate 2006 een nors briefje kreeg. Mark Vanfraechem, de vroegere schoonzoon van Robert Clara, de overleden oud-rector van U1A en zelf een internationaal gewaardeerd kinderarts, stelde nogal knorrig dat het vrije woord wel degelijk bedreigd blijft, en dat het Arkkomitee daar geen gehoor meer aan geeft. ‘Geen ernstig mens toch zal de verdiensten van mevrouw Temmerman aanvallen? In geen velden of wegen hoor je haar wetenschappelijke woord betwisten. Dat woord is allerminst bedreigd, en dus is er iets loos met die prijs.’ *Jumping to conclusions*, heet dat in het Engels. Om het een beetje over-

trokken te stellen: wat had Vanfraechem dan gewild? Dat het Arkkomitee Hugo Coveliers bekroonde? Want die had toch de bons gekregen en werd politiek genuilkorfd 'omdat hij zei wat velen denken'. Dat het Arkkomitee de prijs aan het Vlaams Belang gaf? Want die partij werd gedaagd, veroordeeld, en bijna van zijn financiering beroofd, omdat 'zij zei wat velen denken'. Dat het Arkkomitee zijn keuze op Dirk Van Duppen liet vallen, want die voert een onafgebroken strijd tegen de Orde der Geneesheren en zet zich bovendien in voor onafhankelijkheid nastrevende Palestijnen? Dat Herman Brusselmans eindelijk de Arkprijs kreeg, want het gerecht moeit zich zelfs met diens scheldtirades? Dat eerherstel voor Luk Lamine misschien het falen van gerecht en bestuur nog meer in de verf kan zetten met een Arkprijs?

Het Arkkomitee heeft een minder sensationele visie op zijn inbreng. Het volstaat met elk jaar een voor de goegemeente vaak onopvallend, zij het konsekwent vertegenwoordiger van de 'letteren, kunsten of wetenschappen' voor het voetlicht te brengen, die door niet aflatende inzet aantoot dat vrijheid moet bedongen worden door ieder afzonderlijk, met en voor de anderen. Dat hoeft niet noodzakelijk met konfrontatie gepaard te gaan. Daens was nodig, maar resultaten zijn misschien meer geboekt door De Paepe of Ressler. Soms is die keuze ook voor het Arkkomitee verscheurend: kijk je naar de voorbeeldfunctie, naar de maatschappelijke weerslag, of naar de symbolische daad? Elk jaar opnieuw weegt het komitee kandidaten van het meest uiteenlopende pluimage tegen elkaar af. Soms is de keuze een direkt antwoord op de bedreiging van vrije meningsuiting. Dat was zo met Daniël Buyle (1985), De Morgen (1987) of Jan Blommaert & Jef Verschueren (1993). Soms tracht de prijs een waardevol gedachtengoed te behoeden voor minachting of verdwijning. Ik denk aan de bekroning van Bert Van Hoorick (1983), Tone Brulin (1986) of Wannes Van de Velde (1997). Soms krijgt tegendraadsheid de prioriteit: Maurice De Wilde (1982), Gie Van den Berghe (1996), Zak (2000). Soms kiest het Arkkomitee voluit voor de wijze waarop een denker de maatschappelijke inzichten vrijwaart van bijgeloof, verblinding, onwetenschappelijkheid, onredelijkheid, machtsmisbruik. Dat kan in alle takken van het kunstzinnige of wetenschappelijke denken ge-

beuren: de literatuur (Daniël Robberechts, 1964; Pol Hoste, 2002); de wijsbegeerte (Leo Apostel, 1988); de geschiedschrijving (Sophie De Schaepe-drijver, 1999); de geneeskunde (Christine Van Broeckhoven, 2005). En soms heeft een belangrijke scharniergedachte onze volle steun nodig: André De Beul won in 1990 de Arkprijs om zijn politieke moed, de vrouwenemancipatie is een konstante in de laureatenlijst (van Christine D'Haen in 1951 tot Marleen Temmerman vandaag), Wim Distelmans mocht in 2003 de prijs ontvangen om zijn evenwichtig en waardig pleidooi voor het recht op zelfbeschikking, tot het levenseinde toe. En dan zou het Arkkomitee de naam van de prijs moeten veranderen? Nog in geen honderd jaar.

Of er een verweving met het politieke leven is? In elk geval niet met het partijpolitieke leven, al is het geen geheim dat de huidige laureate zowel op de Groen-lijst van Lokeren, als op de gemengde SP.a-Groen-lijst heeft gestaan. Als onafhankelijke. Dat is het individuele recht van de laureate, waar het Arkkomitee zich niet mee bemoeit. Paula D'Hondt was destijds minister voor de CVP, André De Beul een gekozen van de Volksunie, Bert Van Hoorick een uitgesproken militant van de KP, jurylid Mark Galle minister voor de Vlaamse socialisten. Ook de grondlegger van de Arkprijs, Herman Teirlinck, was niet te beroerd om zich maatschappelijk te engageren en als enige Vlaming op de lijst van de liberalen te staan in 1925. Op 1 april zette zijn vriend en uitgever Julius Hoste op de voorflap van *Het Laatste Nieuws* nog de grote waarschuwing: 'Kiezers Opgepast! Hoe zult ge stemmen in het Arrondissement Brussel?' De vraag stellen was haar beantwoorden: 'Doet als Vlamingen uw plicht en zendt op 5n April Herman Teirlinck naar de Kamer! Maakt daarom op den witten stembrief voor de Kamer het puntje zwart nevens den naam Teirlinck'. Baten mocht het niet, de liberalen verloren tien zetels, en Teirlinck – achtste op de lijst – kwam er niet aan te pas. Zelfs de opjuttende inkadering met sensationele berichten ('Over den Rijn: voor de Herstemming en Gemeenschappelijke Republikeinsche Kandidaat'/'Groote Brand te Rotterdam'/Stoomschip 'Soerakarta' verloren'/Ontploffing te Muiden'/'De Zaak Nauwelaerts') mochten niet helpen. En dat Teirlinck zich later inliet met een minder fraaie periode als elitaire vriend van Rooie Betty (Elisabeth I) en notoir royalist (privéleraar van Leopold III en

raadsheer van Albert 1), doet niets af aan zijn verdiensten om het vrije woord centraal te stellen, tot spijt van wie overal spoken zag, zoals *Pourquoi Pas?* in 1938, dat eerst de lof zong van Hoste en Teirlinck, en mallotig besloot: ‘Répétons-le: les Wallons, les francophones bons Belges qui ne veulent pas qu’on touche à l’unité de la patrie, ont souvent été roulés par les flamingants modérés et bénins, qui, en poussant de profonds soupirs, finissent toujours par faire ce que veulent les flamingants rabiques’. Er is in Wallonië tot vandaag weinig veranderd, te horen aan de jammerklachten van Di Rupo, Van Cauwenberghe en Onkelinx: zelfbeklag regeert. Deden zij maar de moeite (en graag ook die nieuwe enggeestige belgicisten) om de Franslievende Teirlinck te lezen in zijn *Monoloog bij Nacht* (1956). ‘Ik benijd mijn Vlaamse landgenoten die Frans gingen schrijven daarom niet. Ik heb een vrije keus mogen doen, want mijn eerste letterproeven waren Frans. Nog minder dan ik hen benijd, verwijt ik hun, van uit een eng-nationalistisch standpunt, hun afstand van de eigen taal. Maar de grootste onder hen is in mijn ogen klein geworden, toen hij die taal voor ‘jargon vaseux’ heeft gescholden, en op de geheiligde moederborst heeft gespuwd’. Van Marleen Temmerman kan dit niet beweerd worden. Vervang Frans door het onontbeerlijke wetenschappelijke Engels, maar uit haar bibliografie blijkt ook de onbevangen verbondenheid met de eigen omgeving, in het Nederlands en desnoods in het Turks.

Ook het Arkkomitee is meegegroeid met de snel veranderende samenleving. Het oude, herkenbare vijandbeeld (‘de onverdraagzame inquisitoren en heksenverbranders’, noemt Vanfraechem ze) bestaat niet meer. Vroeger was het makkelijk, het negentiende-eeuwse nationalisme, de onfeilbaarheidsspasmen van de roomskatolieke kerk, de kille tegenstellingen van de Koude Oorlog. Dat beeld is verklonterd en verdampt. We nemen het nu op tegen sluipender en complexere bedreigingen van de democratie. We moeten ons verweren tegen de bespiedingsmaatschappij, tegen de welvaartsverzuring, tegen de industriegestuurde regelnichten van schoolmanagers en morele agogen, tegen het gezondheidsfascisme, tegen de uitsluiting, tegen de globaliseringsperversies, tegen het nieuwe irrationalisme van sekten en godsdiensten, tegen het misbruik van juridische spitstechnologie en beknotting van de persoonlijke vrijheden, tegen het eigen welden-

ken, tegen de vijfde kolonne die onder ons is in de vorm van politieke korrektheid. De tegenstander verandert ook dagelijks van gezicht, wie op sommige ogenblikken onze meest geëigende medestander is, kan op andere momenten de gemeenste ondergraver van de vrijheids-gedachte zijn. Daarom vormt het Arkkomitee inderdaad 'een onbe-raamd verbond', zonder ideologisch vooropgezet overleg, zonder vaste structuur, zonder reglement, zonder hiërarchie. Het recht op vergis-sing is er even belangrijk als de onaantastbaarheid van de eigen over-tuiging, de openheid van discussie even sterk als het respect voor wie zijn gelijk niet haalt. Het komitee bestaat uit 'sociaal geëngageerde vrije denkers, die pluralisme en verdraagzaamheid hoog in het vaan-del voeren', zoals Mon Detrez schreef bij de opening van de tentoon-stelling 'Een Onberaamd Verbond' in het Herman Teirlinckhuis in B eersel.

Aan die definitie beantwoordt de laureate van 2006 wellicht meer dan wie ook. Het is prettig op Marleen Temmermans eigen webstek haar zelfgeschreven portret te lezen. Ze heeft altijd wild en gretig ge-leefd, koppig en onverstoort. Haar leven leest als dat van de achten-zestiger die ik zelf ben. Maar met oneindig meer verdiensten. Temmerman doet centrale examenkommissie omdat ze zich niet meer kan vinden in het dogmatische katholiek onderwijs. Ze studeert Turks om met de grote gemeenschap inwijkelingen rond Gent te kunnen praten. Want 'ik zag meer heil in een lidmaatschap van een socio-medische werkgroep waar we discussieerden over de verbetering van de geneeskunde en de verdeling van de eigendom'. Ze trouwt vroeg en vertrekt naar Kairo. Ze trekt op met Vuile Mong en zijn Vieze Gasten. Ze moet opboksen tegen de vermolmde zedenprekers van de vroegere gynecologische instellingen aan de universiteit (ja, ook die van Gent en Brussel). Ik hou van haar eindeloze verwondering dat ze bij de vulkaanuitbarsting van de Nyiragongo de grens niet overmocht vanuit Rwanda, en zich moest verlaten op de kennis en het doorzicht van een oude pater om de douane te omzeilen. De smaak van Afrika die ze dan te pakken krijgt, zet zich door als ze in 1984 een benoe-ming krijgt in Nairobi. De tijd dat aids nog een taboewoord was, dat enkel voor homoseksuelen gold. De werkelijkheid ontuchtert haar: 'Toen ik aan mijn opdracht begon hadden we twee procent HIV-po-sitieve vrouwen, vijf jaar later bijna vijftientig procent'.

Het is daar dat haar internationale opdrachten ingeschakeld worden in de wereldwijde strijd tegen armoede, gezondheidsgevaaren, en onderdrukking van de vrouw. Ze gaat in de slag samen met Peter Piot, met het Instituut voor Tropische Geneeskunde, met de Europese instellingen, met uiteindelijk haar eigen International Center for Reproductive Health. Uiteindelijk keert ze terug naar Vlaanderen om hier haar maatschappelijke inzichten in de geneeskundige arbeid ingang te doen vinden. 'Behalve voor Afrika strijd ik hier voornamelijk tegen de medikalisering van het vrouw zijn. Niet alleen tijdens de menopauze, maar ook bij bevallingen. Bij één vrouw op de drie wordt de arbeid artificieel op gang gebracht. Dat kan niet, een bevalling is geen ziekte. Mijn stelling is dat wij ons als artsen zoveel mogelijk buiten de arbeid moeten houden.' Daarvoor alleen al verdient Marleen Temmerman de Arkprijs: menselijke waardigheid gaat voor beroepsmatige gebruiken; zelfrespekt moet voorrang krijgen op technische ingrepen. En Temmerman heeft recht van spreken. Ze heeft zelf aan den lijve ondervonden wat het betekent buitenbaarmoederlijke zwangerschappen te moeten dragen, kunstmatige bevruchting te ondergaan, de maatschappelijke vooroordelen te moeten verwerken, zowel in Afrika (waar moederschap de vrouw pas volwaardig maakt) als hier (waar de patiënt maar al te vaak aangezien wordt als een passief studie-objekt).

Het is merkwaardig om te zien dat de laatste drie laureaten van de Arkprijs zonder uitzondering uit geneeskundige kringen komen. Blijkbaar voeden zij het maatschappelijk debat met gewetensvolle en nieuwe inzichten over de zelfredzaamheid van de mens, over zijn recht op zelfbeschikking, over zijn vrijheid om te handelen en te argumenteren op grond van overtuigingen die niet langer door een kaste moeten gedragen worden. Of het nu gaat om de orde van geneesheren, het verbond van ondernemingen, de loge van intelligentsia, het genootschap van welzijnswerkers, het gild van de wettenbrouwers, de fanfare van honger en dorst, de politieke partijen, de financiële goeroes of sektaire predikanten. Het eigen leven moet niet geleid, maar beleefd worden. En daarin staat de vrijheid van keuze voorop. En het recht op zelfbeslissing, maar ook op falen.

Het Arkkomitee heeft oog voor deze nieuwe omwentelingen in het mensbeeld. Zelfrelativering kan even dodelijk zijn als slaafse navolging. De verlossing van de mens – verlossing van al wat hem beknelt in zijn mogelijkheden, denkvermogen, sociale werking, zelfrealisatie – kan niet komen, kan nooit komen van autoritaire structuren. *Ni dieu, ni maître, ni science*. Dat zijn slechts hulpmiddelen om tot zelfontplooiing te komen. De kwaliteit van het eigen leven is daarbij de leidraad. En die behoort uitsluitend tot de wilsdaad van elke mens afzonderlijk. De revolutionaire kosmoloog Stephen Hawking verwoordde het zo: ‘It was a great shock to me to discover that I had motor neurone disease. I had never been very well co-ordinated physically as a child. I have had motor neurone disease for practically all my adult life. Yet it has not prevented me from having a very attractive family, and being successful in my work. I have been lucky, that my condition has progressed more slowly than is often the case. But it shows that one need not lose hope’. Hoop, en overtuiging. Marleen Temmerman geeft het eerste, en draagt het tweede. Als Wim Distelmans een lans brak voor waardig sterven, dan vult Marleen Temmerman dat aan met een pleidooi voor waardig leven. Een Arkprijs – die een morele prijs is – is dan ook zelden meer op zijn plaats geweest. Of beter: hààr plaats.

LAUDATIO
GEEF EEN STEM AAN DE VROUWEN
RIK PINXTEN

Een goede vriendin van mij, Laura Nader, verbaasde vriend en vijand een paar jaar geleden door nauwkeurig aan te tonen hoe de vrouw nog steeds en dan wel wereldwijd onderdrukt wordt door mannen. Zij deed dat door vergelijkend onderzoek: de sluier lijkt de vrouw in Arabische gebieden te onderdrukken en als goede antropologe kan je dat fenomeen natrekken door de vrouwen zelf te laten spreken en hun ervaringen in hun betekeniswereld op te tekenen. Typisch voor Laura Nader ging ze dat ook eens onderzoeken bij de westerse vrouw. Niet de sluier natuurlijk, maar die andere manier om vrouwen in al hun verschillen en persoonlijke bijzonderheden te ontkennen: de schoonheidsindustrie in het Westen. Vrouwen, zo stelde de auteur, worden niet aanvaard zoals ze zijn, maar worden met zachte of harde dwang duidelijk gemaakt dat ze zich moeten laten ombouwen tot het ideaaltype met de hals en de neus, de billen en de borsten die de mannelijke filmregisseur van California promoot, met de sensuele lippen, met de eerder beate blik en zelfs met het kapsel dat de mannelijke jetset zich inbeeldt. En een legertje plastische chirurgen staat klaar om het verjaardagsgeschenk van tienermeisjes te realiseren, onafgezien of dat nu een ander gezicht of andere borsten zijn. Televisieprogramma's in de hele westerse wereld tonen hoe het kan om van een persoonlijke vrouw met mooie en minder mooie uiterlijke kenmerken (volgens het prefab ideaaltype van de 'babe' natuurlijk) een kloon van Barbie of van de hoofdpersonen in *Sex in the city* te maken. De televisieprogramma's die het vrouwenvolk zogenaamd opvoeden en dat bovendien vaak doen in de vorm van een wedstrijd, zijn razend populair. Bij mannen, uiteraard, maar ook bij vrouwen die zich graag willen plooiën voor die dwang, om zagezegd 'alles uit hun leven te halen'. Want je leeft maar één keer, en als dit dan in het lichaam van een ander moet om gewaardeerd te worden, dan is dat maar zo. Laura Nader toont indringend wat de verpletterende overeenkomsten zijn tussen de onderdrukking van de Saoedische vrouw en van haar Amerikaanse soortgenote. Het is ontvullend om dit

te lezen, ook voor de bevrijde man die ik probeer te zijn. En zo kom ik als vanzelf bij die andere vriendin, Marleen Temmerman.

Marleen is een gevaarlijke vrouw, denk ik: zij is een gevoelige strijdster. Dat zijn vrouwen waarvoor mannen beducht zijn, zegt men mij. Ik spreek natuurlijk niet uit ondervinding, dat begrijpt u wel, maar louter van horen zeggen. Zij houdt van mensen en wil oprecht goed voor hen doen. Daarom is ze waarschijnlijk dokter geworden, en toen gynaecologe. En terwijl ze toch bezig was is zij dan, jong en met ontzettend doorzettingsvermogen, de eerste vrouwelijke professor in de gynaecologie geworden van de gehele Benelux. Inderdaad, u hoort het goed: de eerste vrouw die over zogenaamde vrouwenziekten en over geboorte en moederschap met het gezag van een universiteitsprofessor mag spreken in onze lage landen, kunnen we hier vandaag deze mooie prijs geven. Dat is een schande, natuurlijk: ik bedoel dat zij de eerste vrouw is in dat ambt. Zou het misschien zo zijn dat de mannen, gewild of ongewild, de controle houden over de vrouw in onze streken door de leerstoelen over vrouwenziekten en over zwangerschap en geboorte bezet te houden, inclusief in het vroegere progressieve Nederland en het socialistische Wallonië? Er zal wel een andere uitleg zijn, zeker, maar ik ken hem niet. Marleen Temmerman is dus een strijdster, en zij neemt met een vanzelfsprekende daadkracht, een bovenmenselijke werkkraft en een bijzonder scherpe intelligentie dit mannelijke bastion in. Daarom zijn dus sommige van mijn soortgenoten beducht voor haar. Maar, wees gerust beste luisteraars, dat is echt enkel hun probleem. Marleen Temmerman is geïnteresseerd in de mens, en wil proberen om in het domein dat bij uitstek vrouwelijk is, namelijk dat van het geven van leven, excellente kennis op te bouwen en daadwerkelijk een verschil te maken. Want dat onderscheidt haar zeker van een hoop anderen die zich moreel, politiek of wetenschappelijk met zwangerschap, abortus en geboorte inlaten: zij heeft het niet hoog op met wollige, omfloerste of bedekkende manieren van denken en spreken over deze onderwerpen, maar (als ik haar voldoende ken op dat punt) blijft tegelijkertijd uitermate gedreven en gefascineerd over dit wonderbaarlijke aspect van mens-zijn. In mijn ervaringen met haar heb ik Marleen leren kennen als een zeer gedreven en bewogen iemand, die bovendien in haar weten-

schappelijke arbeid een ernst en een efficiëntie van het hoogste niveau weet te combineren met een morele en politieke bewogenheid. In de rest van mijn laudatio zal ik trachten enkele punten hiervan wat te belichten. De toehoorder zal op het einde de warme gloed van tevredenheid voelen, wetende dat dit de kandidate bij uitstek is die de Arkprijs in Vlaanderen verdient.

Marleen Temmerman bestudeert niet een bepaald orgaan bij de helft van de mensheid. Natuurlijk doet zij dat ook, als specialist-dokter in de gynaecologie. Maar toch doet ze dat niet. Ze bestudeert natuurlijk het vrouwelijke lichaam en de zwangerschap. Maar al zeer vlug heeft ze beseft dat dit niet op zich kan staan. Daarom bestudeert ze sinds vele jaren en met een prachtig team van (inderdaad meestal) vrouwen de vrouw in haar wisselende contexten. De vrouw in haar sociale context van onderworpen mens, van zich bevrijdende mens, van machtige mens die inderdaad leven kan geven en die het vermogen bezit om te zorgen. Die meestal niet (maar er zijn natuurlijk uitzonderingen) als eerste reactie heeft om te doden of te vernietigen, maar wel om te geven, te creëren en op te bouwen. Maar die vrouw wordt toenemend het slachtoffer: van oorlog (met verkrachting en mishandeling) en van HIV-besmetting. Beide vond en vindt Marleen uitgebreid in de Afrikaanse landen, en daarom vinden wij haar vaak daar voor haar onderzoek. Daarom startte zij, samen met haar man Lou, een onderzoeks- en dienstverleningscentrum in Kenia dat nu al beroemd is in de hele wereld: verlaten, mishandelde en vooral door HIV en AIDS aangetaste vrouwen en hun jonge kinderen kunnen er terecht, en tientallen lokale mensen zijn op dit moment in dienst om de immense taak te vervullen. Het gaat in sommige streken van Centraal- en Oost-Afrika om miljoenen slachtoffers van deze ziekte, die letterlijk de hele actieve generatie (tussen 20 en 50 zullen we maar zeggen) wegmaait.

Hoe belangrijk dit werk ook is, de manier waarop onderzoek en dienstverlening opgezet worden is nog belangrijker. Marleen Temmerman vindt dat mensen, en in dit geval in de eerste plaats vrouwen, recht hebben op seksualiteitsbeleving en op voortplanting. Dat betekent dat elke studie die ze aanzet onmiddellijk interdisciplinair moet zijn. Namelijk een seksueel probleem is geen louter of exclusief

medisch probleem, maar evenzeer een sociaal en cultureel gekleurd fenomeen. Dus moet dat bestudeerd worden door een team dat interdisciplinair is samengesteld, dat wil zeggen met medici, sociale en humane wetenschappers. Maar ook specialisten uit de rechten, want seksualiteitsbeleving is een mensenrecht, en maar al te vaak ontdekt de arts in andere streken van de wereld maar ook bij ons (laten we daarover geen hypocrisie hooghouden) dat culturele, sociale en politieke tradities of machtsposities tussenkomen om vooral aan vrouwen dat recht te ontzeggen. Of beter gezegd, om hen te controleren of in bedwang te houden door regels van traditie of lokaal recht of nog van religieuze overtuigingen om jonge vrouwen, toch maar onmondig te houden. Zo kunnen mannen ook hun seksuele voorrechten behouden en macht afdwingen of de vrouwen als rechtelozen behandelen. In plaats van daarover eenvoudig het vermanende vingertje op te steken heeft Marleen Temmerman al jaren de daad bij het woord gevoegd en is zij begonnen met uitgebreid experts van diverse disciplines te betrekken om dit te bestuderen en zo op de meest indringende, efficiënte en duurzame manier te bekampen. Omdat vrouwen het recht hebben om hun eigen seksueel leven te beheeren en te beheersen, en zeker ook om het eigen recht op kinderen te kunnen waarmaken. Met andere woorden, Marleen heeft van in het begin niet alleen begrepen dat gynaecologie ook een maatschappelijk en politiek domein is, maar heeft ook – o grote zeldzaamheid in de wetenschappen – de moed gehad om op die lijn onderzoek en actie te organiseren. Het hoeft geen betoog dat dit geen gemakkelijke onderneming is geworden. In mijn eigen onderzoek, dat naast dat van Marleen Temmerman ligt maar voldoende raakpunten heeft zodat we elkaar soms elkaar vanzelf tegenkomen, weet ik hoe weinig moed er te vinden is bij de academici. Als het dan nog eens over seksualiteit gaat, en bovendien over de rechten van de vrouw, dan zal het u niet verwonderen dat men meer dan haar op de tanden moet hebben en effectief een grote dosis moed om jaar na jaar tegen de stroom te blijven volharden. Natuurlijk zijn er de wetenschappelijke resultaten en de erkenning en de dankbaarheid van degenen die geholpen zijn. Maar de strijd tegen het bastion waarover ik het vroeger had is niet zo snel beslecht.

Een ander aspect dat aansluit bij vorige bemerkingen is dat Marleen Temmerman vindt dat vrouwen ongediscrimineerd en zonder enige dwang moeten kunnen beslissen hoe zij hun seksualiteit willen beleven en hoe zij, vaak met hulp van elkaar wanneer AIDS en oorlog de mannen wegmaait, kinderen willen hebben en kunnen opvoeden. Dat brengt haar als vanzelf bij strijd voor rechten om geïnformeerd te worden voor meisjes die vanaf hun jonge puberteit worden thuisgehouden, zonder informatie over seksuele voorbehoedsmiddelen, noch over rechten van vrouwen. En dus bij acties om die meisjes in hun thuis- en dorpsmilieu te kunnen informeren, zodat ze tenminste een kans maken op een menswaardig leven en niet een leven in dienst van de mannelijke lokale heersers. Dat brengt haar ook direct in een wereld waar verkrachte en mishandelde vrouwen, – zeer waarschijnlijk een recent sterk toenemend verschijnsel in oorlogsstreken –, een belangrijke en soms zelfs de grootste groep van de samenleving vormen. Als dokter en als geëngageerd onderzoeker kan zij dan niet anders dan ook een belangrijke actiecomponent aan haar onderzoek vast te haken, want de nood die ze tegenkomt kan ze niet als een academisch probleem beschouwen. Even toch nog concreet: vele mensen en vooral vrouwen in oorlogs- of ex-oorlogsgebieden leven in kampen of zijn op de vlucht. Zo komt het dat niet alleen de groot-schaliger Keniaanse onderzoekskern moet vermeld worden, maar ook een wereldwijd netwerk rond rechten, praktijken en medische inzet rond seksualiteit en voortplanting. Dat is zowel in zwart Afrika, als in de Palestijnse kampen, als in Latijns Amerika en andere exotische gebieden. Maar dat is evenzeer rond de rechteloosheid van vluchtelingenvrouwen in de zichzelf zo beschaafd voelende Europese Unie. Dus participeerde ik tot mijn verbazing ook in een stuurgroep rond rechten op seksualiteit en reproductie van vluchtelingen binnenin het eigen Europa, want dat is een onrecht en een reëel probleem. Hopen nu maar dat de politici dat onderzoek oppikken en er daadwerkelijk iets mee doen.

Maar blijkbaar volstaat dat niet voor Marleen. In haar werk als gynaecologe heeft ze ook nog talloze kinderen ter wereld gebracht, maar ook vele vrouwen in hun afscheid van het leven begeleid na de vaststelling van een terminale kanker. Om u even in de sfeer van haar

realiteit te brengen: toen ik haar een keer belde in de vroege avond was ze uiteraard nog op het Universitair Ziekenhuis. De telefoon werd verplaatst naar de late avond. Toen vertelde ze me dat het even moeilijk was geweest om te antwoorden, want ze had net de derde telefoon gehad van een terminale patiënte aan wie ze die dag het verdict had moeten doorgeven. En Marleen is, zoals ik in het begin vermeldde een gevoelige onderzoekster. Die patiënten worden uitgebreid, met medeleven en mededogen ontvangen en begeleid, ook in hun verschrikkelijke probleemsituatie. Dat kost tijd, zeker, maar ook een psychische inzet die niet te onderschatten is. Ik ken persoonlijk heel wat mensen die mij vol warme gevoelens voor haar en diepe dankbaarheid vertelden over hun ervaringen met haar, over hoe zij door haar geholpen zijn, zelfs op vakantiedagen. De progressieve, uitgesproken strijdster is een vrouw met een groot hart.

Ten slotte en zeer belangrijk natuurlijk voor dit genootschap en voor deze gelegenheid is Marleen een scherpe en doortastende onderzoekster die zich publiek eerlijk en met verve laat horen. Zij neemt het woord, gaat televisie en zelfs de politieke tribune niet uit de weg. Wanneer ze gevraagd wordt en de vraag is eerlijk en zinvol, dan zal ze proberen tijd te maken om haar ideeën en haar inzet ook voor een groot publiek te brengen, goed wetende dat de media niet noodzakelijk de meest genuanceerde of zelfs de meest menselijke standpunten tijd en aandacht wil schenken. Zo schreef ze ook haar boek, waarin ze oprecht en open bespreekt wat voor problemen er ook vandaag nog in de wachtzaal van een gynaecologe op tafel komen, en hoe de morele vragen van seksuele beleving en van geboorte en abortus, naast die van clitoridectomie en vrouwenmishandeling ook uit onze maatschappij niet verdwenen zijn. Het is dan al te gemakkelijk om vanuit een comfortabele zetel morele regels te gaan ventileren. De vragen die Marleen naar voren brengt zijn pijnlijker en veel reëler: hoe kan ik als arts dit leed verhelpen en als progressieve onderzoekster verhinderen dat discriminatie en vermindering de toekomst van de patiënte zullen blijven onmenselijk maken? Zij bespreekt voor ieder die het wil horen haar voorstellen en ik ben zeker dat mensen dat niet alleen begrijpen, maar dat zij er ook een echte boodschap aan hebben. Omwille van dat onderbouwde en helder en scherp geformule-

leerde oordeel van haar is Marleen Temmerman ook soms in de media te horen en te zien, waarmee ze in de sporen treedt van verschillende vorige laureaten van de Arkprijs. Het vrije woord dat werkt en emancipeert. Dat vergt moed, en daarvan heeft Marleen heel wat in huis.

Vlaanderen en de wereld hebben een belangrijke wetenschapper, een moedige en ongelooflijk competente onderzoekster in Marleen Temmerman. De bevolking van Afrika, de onderzoeksgroep rond haar aan de Universiteit van Gent en de bevolking van dit land hebben een scherpe pleitbezorgster voor vrouwenemancipatie en voor het recht van vrouwen op seksualiteit en voortplanting met haar. Dat we met één prijs al deze inzet en vaardigheden in één keer kunnen in de schijnwerpers zetten is een groot voorrecht en daarvoor alleen al moeten we stilaan die warme gloed beginnen voelen: dit is een grote dame, en we mogen oprecht blij zijn dat wij haar in de rij van de laureaten van de Arkprijs mogen begroeten. De Arkprijs heeft er een schitterende laureate bij.

DE TOCHT GAAT VERDER,
DE PRIJS LAAT DE ZON SCHIJNEN
MARLEEN TEMMERMAN

De Arkprijs van het Vrije Woord wordt mij dit jaar toegekend, de prijs als ‘een erkenning van een zoeker naar waarheid, vrijheid, eerlijkheid. De Arkprijs bekroont een dwarsligger, een eigenzinnig mens, een consequent voorvechter van een open en kritiseerbaar debat’.

Ik was er even stil van toen mij het goede nieuws bereikte, waaraan had ik dit te danken? De prijs van het vrije woord, de vrije meningsuiting... er ging een langvervlogen liedje door mijn hoofd van Dimitri Van Toren dat mij als tiener blijkbaar ooit erg bewogen had, want de woorden kwamen vlot... *‘Maar wel heb ik een mening, en daar kom ik voor uit, en heb ik een geweten met een stem zo luid... En heb ik een maling aan rang of stand, en heb ik vuile nagels aan mijn rechterhand.’*

In onze maatschappij lijkt een mening hebben zo gewoon..., dat hebben we toch allemaal? En dikwijls heel vlug... ook over dingen waar we niet zoveel vanaf weten. We staan zo klaar met onze mening, of eerder ons oordeel over goed en kwaad, over wat kan en niet kan, over wat mag en niet mag... over anderen... zeker als die anderen anders zijn dan wij zelf. *‘Weinig mensen denken, toch wil iedereen een mening hebben,’* zei Georges Berkeley ooit.

De vrijheid om onze mening te uiten staat hoog in ons westers vaandel, en terecht, want laten we niet vergeten dat veel mensen geen of slechts een beperkte vrijheid hebben om hun stem te laten horen als gevolg van o.a. politieke, sociale, religieuze, maatschappelijke en gender factoren.

Bepaalde dictatoriale regimes onderdrukken de vrijheid van denken en spreken van hun bevolking, die geen politieke middelen krijgt om haar stem te verheffen. Sinds mensenheugenis worden mensen vervolgd en vermoord onder het motto van vrijheden... bv. godsdienstvrijheid wat meestal betekent dat de ene religie haar wil wil opleggen aan de andere. Denken we maar aan de kruistochten, de aanhoudende conflicten in Noord-Ierland waar katholieken en pro-

testanten elkaar het licht in de ogen niet gunnen, het moslimfundamentalisme... In veel culturen wordt als vanzelfsprekend aangenomen dat je een bepaalde religie hebt, in Afrika bv. is een van de eerst gestelde vragen de vraag naar je godsdienst waarbij het er niet toe doet tot welke godsdienst je behoort, alleen niet geloven in een god is gewoon ondenkbaar... Dikwijls heb ik te horen gekregen dat ik als een goed mens overkwam, dus een god moest hebben... alleen wist ik dat zelf nog niet maar mits enig gebed zou dat wel in orde komen!

Subtieler is de macht van politiek, cultuur en religie waardoor bepaalde dominante mechanismen trachten een invloed uit te oefenen op allerindividueelste of persoonlijke beslissingen zoals seksualiteit en voortplanting. Ook hebben in veel landen de lagere klassen en de armen geen stem, en de vrouwen al helemaal niet. Wereldwijd hebben vrouwen het moeilijker dan mannen, maar vooral armere niet opgeleide vrouwen omdat ze individueel, familiaal, maatschappelijk, economisch en politiek niets te zeggen hebben.

In ons westers maatschappelijk model is er reeds een lange weg afgelegd; de democratisering van het onderwijs heeft geleid tot meer kennis van een grotere groep individuen, en kennis is macht. De vrouwenstrijd heeft vruchten afgeworpen, maar er is nog wat werk aan de winkel. De macht van de kerken neemt langzaam af en er ontstaan andere kaders waarbinnen niet gelovigen vanuit hun geloof in de kracht van mensen verder werken en bouwen. Alles opgelost zou je denken! Edoch, schijn bedriegt en er moet verder aan de weg getimmerd worden, zowel hier als in andere delen van de wereld.

De vrijheid om onze mening te uiten staat hoog in ons westers vaandel, maar ook de vrijheid om te zwijgen is belangrijk. Vrijheid van meningsuiting is een universeel streefdoel, maar geen absolute waarde die overal en ten alle tijde moet toegepast worden. Wat voor een bepaalde populatie mensen kan, op een bepaald ogenblik in tijd en ruimte, is mogelijk niet opportuun in andere tijden. De waarheid moet kunnen gezegd worden maar nodeloos kwetsen heeft geen zin, denken we maar aan de Mohammed-cartoons, die kwetsend zijn voor een bepaalde groep mensen, geen enkele boodschap of meerwaarde meebrachten, dood en vernieling zaaiden, en mensen op geen enkele manier dichterbij elkaar brachten... 'Mijn vrijheid eindigt waar die van jou begint'!

Verwondering, verbijstering, verontwaardiging zijn gevoelens waarmee iedereen te maken krijgt die als gezondheidswerker werkt op het terrein van een van de meest dramatische epidemieën van deze tijd, namelijk het HIV-virus dat voornamelijk jongeren, jonge volwassenen en kinderen aanvalt, en enorme implicaties heeft op individueel en maatschappelijk vlak. Een bijkomende last op schouders van veelal arme landen die ook voor HIV reeds te maken hadden met een enorm deficit. Ook op dat domein is moed nodig, moed van individuen en van groepen mensen, van landen en regeringen, om de situatie te onderkennen, te erkennen en adequate middelen en maatregelen te zoeken eerder dan negatie en struisvogelpolitiek.

- Als *vrouw* hoop ik dat er niet alleen verder gewerkt wordt aan een gelijke-kansenbeleid voor vrouwen en mannen, maar dat we de ervaringen van onze emancipatie strijd meenemen in de emancipatie van andere minderheidsgroepen. Meisjes en jongens hebben min of meer gelijke kansen op school alhoewel in bepaalde milieus de kansen voor verdere opleiding toch beperkter zijn voor meisjes. Een zekere positieve discriminatie van vrouwen of andere minderheidsgroepen is nog steeds gerechtvaardigd waarbij in de eerste plaats uiteraard de kwaliteit van de persoon en de geschiktheid voor een functie moet doorwegen.
- Als *werkende vrouw* wil ik pleiten voor een beter gestructureerde en betaalbare kinderopvang en moeder-vriendelijke werkomstandigheden, alsook gelijk loon voor gelijk werk, want vrouwen verdienen nog steeds minder voor dezelfde prestaties. Een professionele carrière is niet voor iedereen het hoogste goed en moeder bij de haard is minstens even zinvol, tenminste als men daarvoor kiest. Vrije keuze van het individu is erg belangrijk, en een van de redenen waarom vrouwen het moeilijker hebben om zich op professioneel gebied waar te maken is het combineren van werk met gezin. De realiteit is immers dat het vooral vrouwen zijn die én het huishouden én de kinderen combineren met buitenhuis werken, en daardoor noodgedwongen wegblijven uit een aantal beheersfuncties die meer flexibele – lees ongeplande overuren – vragen. Toch zijn er voorbeelden gekend van goed functionerende

bedrijven – door vrouwen geleid – waar men aandacht geeft aan kinderopvang, vergaderingen efficiënter maakt door betere voorbereiding, en die binnen de werkuren houdt.

- Als *arts* wil ik mij blijven inzetten voor een betere organisatie van de gezondheidszorg in Vlaanderen, rekening houden met hoge kwaliteitsvereisten, een betaalbaar prijskaartje en aangepast in de mate van het mogelijke aan de wensen van de gebruiker. Belangrijk is dat hierbij rekening gehouden wordt met de gezondheidsbehoefte van de lagere, minder ‘verbale’ bevolkingsgroepen zoals kansarmen, migranten, ouderen... en dat naar hen geluisterd wordt. De gezondheids- en welzijnsbehoefte van bejaarden vragen hierbij bijzondere aandacht. Ook in de gynaecologie en verloskunde is er nog werk aan de winkel o.a. op gebied van gezondheid bij jongeren, meer bepaald preventie van ongewenste gevolgen van onveilig vrijgedrag. De medicalisering van natuurlijke normale processen in een vrouwenleven zoals bevalling en menopauze moet verder teruggedrongen worden.
- Als *wetenschapster* ben ik mij pijnlijk bewust van de nood aan wetenschappelijk onderzoek, wat helaas wereldwijd maar ook in België een stiefmoederlijk behandelde sector is die dringend zuurstof nodig heeft. Ook in deze sector zijn luide stemmen nodig die het recht op toegang op nieuwere behandelingen van harte ondersteunen. Een opmerkelijke kloof is er tussen kennis en gedrag, tussen weten en doen, tussen zien en begrijpen op gebied van seksualiteit en voortplanting waarin opvallend veel vrouwen in onze kennismaatschappij belangrijke hiaten vertonen in hun kennis over hun eigen lichaam. Ook daaraan valt nog veel te doen, vooral ook naar de jeugd toe die nood heeft aan voorlichting, informatie, duiding en voorbeelden op hun weg naar de volwassenheid.

Volgens wetenschappelijke gegevens gaat het niet zo goed met de tienerseks in Vlaanderen, denken we maar aan het toenemend aantal tienerzwangerschappen en bevallingen, en de stijgende prevalentie van soa in die groep. Als wetenschapster wil ik onderzoek blijven doen dat kritisch en maatschappelijk relevant is, en

wil ik blijven ijveren om daarvoor de nodige middelen en omkadering te krijgen.

- Als *schrijfster* werk ik aan een volgend boek met maatschappelijke informatie, reflectie, voorlichting en debat over vrouwen, mannen, en kinderen.
- Als *ontwikkelingswerkster* wil ik verder blijven bijdragen tot een verbetering van het lot van vrouwen en meisjes die het minder goed hebben op deze wereld, en door opleiding, onderzoek en ontwikkeling werken aan een verbetering van hun seksuele en reproductieve gezondheid en rechten.
- Als *moeder* hoop ik, net als alle moeders, dat mijn zoon (en alle kinderen van de volgende generatie(s)) in een evenwichtige, veilige en gelukkige maatschappij mag opgroeien en een mooi mens zal worden, met een kritische geest en een warm hart.
- Als *mens* hoop ik dat we op een dag beseffen hoe gelukkig we hier kunnen zijn, in een multiculturele samenleving die ons alleen maar kan verrijken als we een beetje begrip en respect opbrengen voor de andere, de vreemde. Het wantrouwen tegenover 'andere groepen' is waarschijnlijk 'des mensen' want sinds jaar en dag worden vreemden argwanend bekeken. Ik hoop dan ook dat we in een volgende eeuw met minder angst tegenover onze andersdenkende of andersuitziende medemens staan, en beseffen dat we toch gewoon allemaal mensen zijn...

De Arkprijs zal licht brengen op de weg en mij helpen om, samen met dierbaren, vrienden, medewerkers en al wie een open, weldoordachte en gegronde mening heeft, nog een aantal steentjes in het rivierbed te verleggen.

Eksaarde, 22 april 2006

SELECTIEVE BIBLIOGRAFIE

Marleen Temmerman (°1953) is hoogleraar verloskunde aan de Universiteit Gent. Ze doceert ook Tropische Gynekologie en Verloskunde aan het Instituut voor Tropische Geneeskunde in Antwerpen, en leidt haar eigen International Centre for Reproductive Health. Ze leidde een 60-tal onderzoeksprojecten, vooral in Afrika, Midden-Amerika en China. Haar werk als aidsdeskundige en seksualiteitsbegeleidster is herhaaldelijk bekroond, onder meer met de Lucien De Coninckprijs voor haar proefschrift *HIV-1 and Pregnancy* (1995), de Antoon Spinoyprijs voor Ontwikkelingssamenwerking (1996), de prijs van de Koninklijke Akademie voor Geneeskunde (2000) en de prijs van de Stichting Henri De Kerckheer (2000). Marleen Temmerman is van eenvoudige komaf. Haar vader was postbode, haar moeder huisvrouw. Al vroeg koesterde ze filosofische en sociale ambities. In haar zelfportret schrijft ze: 'In het vierde jaar van de humaniora viel tijdens de les hedendaagse geschiedenis de naam van de ekonoom en trotskist Ernest Mandel. De leerkracht zei dat hij les gaf aan de universiteit in Brussel. Ik wou absoluut naar zijn les, iemand die economie en filosofie met elkaar verbond, dat wou ik horen. Het is de enige keer dat ik gebroest heb'. Ze heeft inmiddels een indrukwekkende publikatielijst opgebouwd, waaruit hier een minieme selectie is gemaakt.

Opgenomen zijn alleen makkelijk vindbare, en veralgemenende publikaties. Voor een wetenschappelijke bibliografie, zie de website van Marleen Temmerman: www.marleentemmerman.be.

(1994) M. Temmerman, 'Reproductieve gezondheidszorg: mode of node?', in: *Jaarboek Vrouwenraad*: 121-129.

(1995) M. Temmerman, J. Ndinya-Achola, J. Ambani, P. Piot, 'The Right not to Know HIV Test Results', in: *The Lancet*, 345: 969-970.

(1995) M. Temmerman & M. Van Hemeldonck, 'Vijftig Jaar VN-Gezondheidsbeleid voor Vrouwen', in: *Jaarboek Vrouwenraad*: 87-96.

(1995) L. Fransen & M. Temmerman, 'Reproductieve Gezondheidszorg in de Derde Wereld', in: *Jaarboek CGSO*: 137-147.

(1996) M. Temmerman, 'Vervrouwelijking van het Artsenberoep', in: F. Louckx, E. Kerkhofs, C. Van Wanseele & P. De Nooze (red.): *Hoe Politiek is het Persoonlijke?*, Brussel, VUB Press: 243-251.

(1997) M. Temmerman, 'One World, but Worlds Apart', in: *Tropical Medicine and International Health*, 2/3: 209-210.

(2003) M. Temmerman, A. Quaghebeur, F. Mwanyumba & K. Mandalika, 'Can we improve coverage of mother-to-child transmission programs in resource poor settings?', in: *Aids*, 17: 1239-1242.

(2004) M. Temmerman, *Onrust in de Onderbuik*, Leuven, Vanhalewyck.

(2004) M. Temmerman, H. Verstraelen, G. Martens & A. Bekaert, 'Delayed childbearing and maternal mortality', in: *European Journal of Obstetrics and Gynecological Reproductive Biology*, X, 114: 19-22.

(2005) A. Mortier, H. Verstraelen & M. Temmerman, 'Minder geïnduceerde bevallingen dankzij een informed consent: een interventiestudie in het UZ Gent', in: *Gynaecologia*, X, 8: 254-258.

(2005) K. Lodewyckx, G. Peeters, B. Spitz, S. Blot, M. Temmerman, W. Zhang, S. Alexander, F. Mambourg & D. Ramaekers, 'Nationale richtlijn prenatale zorg: een basis voor een klinisch pad voor de opvolging van zwangerschappen', in: *KCE Reports*, Vol. 6A.

(2005) E. Leye, J. Deblonde & M. Temmerman, 'Vrouwenbesnijdenis in Europa', in: G. Coene & C. Longman (red.), *Eigen Emancipatie Eerst?*, Gent, Academia Press, 4: 55-68.

DE ARKPRIJS,
EEN TRADITIE VAN VRIJHEID

1951	Christine D'Haen	Gedichten
1952	Hugo Claus	De Metsiers
1953	Maurice D'Haese	De Heilige Gramschap
1954	Frans Goddemaere	Nola
1955	Jos de Haes	Gedaanten
1956	Frans De Bruyn	Tekens in Steen
1957	Albert Bontridder	Dood Hout
1958	Ivo Michiels	Het Afscheid
1959	Libera Carlier	Action Station - Go!
1960	Ward Ruyslinck	De Madonna met de Buil
1961	Hugues C. Pernath	Het Masker Man
1962	Georges Hebbelinck	De Journalist
1963	Paul Snoek	Richelieu
1964	Daniël Robberechts	Zesmaal
1965	Willy Roggeman	Blues voor Glazen Blazers
1966	Astère M. Dhondt	God in Vlaanderen
1967	Jef Geeraerts	De Troglodieten
1968	C.C. Krijgelmans	Homunculi
1969	Patrick Conrad	Mercantile Marine Engineering
1970	Roger Van de Velde	Recht op Antwoord
1971	Eddy van Vliet	Columbus Tevergeefs
1972	Marcel Van Maele	Ik ruik Mensenvlees Zei de Reus
1973	Rob Goswin	Vanitas Vanitas
1974	Fernand Auwera	Zelfportret met Gesloten Ogen
1975	Internationale Nieuwe Scène	Mistero Buffo
1976	Leonard Nolens	Twee Vormen van Zwijgen
1977	Freddy de Vree	Steden en Sentimenten
1978	Roger M.J. de Neef	Gestorven Getal
1979	Frans Boenders	Denken in Tweespraak
1980	Lucienne Stassaert	Parfait Amour

1981	Robbe De Hert	Filmoeuvre
1982	Maurice De Wilde	De Nieuwe Orde
1983	Bert Van Hoorick	In Tegenstroom
1984	Leo Pleysier	Kop in Kas
1985	Daniel Buyle	BRT-journalistiek
1986	Tone Brulin	Toneelwerk
1987	De Morgen / Paul Goossens	Journalistiek
1988	Leo Apostel	Wijsgerig werk
1989	Stefaan Hertmans	Poëtisch werk
1990	André De Beul	Politieke Moed
1991	Frie Leysen	Tien jaar de Singel
1992	Paula d'Hondt	Migrantenbeleid
1993	Jan Blommaert & Jef Verschueren	Het Belgische Migrantendebat
1994	Gal	Grafisch werk
1995	Tom Lanoye	Maten en Gewichten
1996	Gie van den Berghe	Getuigen
1997	Wannes van de Velde	Muzikaal oeuvre
1998	Pjeroo Roobjee	Artistiek oeuvre
1999	Sophie De Schaepdrijver	De Groote Oorlog
2000	Zak	Cartoons
2001	Ludo Abicht	Intelligente Emotie
2002	Pol Hoste	De lucht naar Mirabel
2003	Wim Distelmans	Euthanasiewet
2004	Rik Pinxten	De Artistieke Samenleving
2005	Christine Van Broeckhoven	Verdediging van de Rede
2006	Marleen Temmerman	Onrust in de onderbuik

© 2006 De respectievelijke auteurs
Zetwerk Intertext, Antwerpen © (03) 290 34 87
Verantwoordelijke uitgever Lukas De Vos, Hof ter Bollen 51, 2870 Lievele

Deze uitgave kwam tot stand
met de steun van **Philippe Lemahieu**